

OPENBARE TOILETTEN IN GENT (1850 – 2014). LANG NIET ZO VANZELFSPREKEND VOOR IEDEREEN

Luc Devriese

Samenvatting

Nadat de mesthopen uit de steden verdwenen waren bleef er in de 19de eeuw voor de mannen niets anders over dan gebruik te maken van de 'cour' of 'koer' van een van de talrijke cafés. Over de vrouwen werd gezwegen. Zij hoorden immers niet thuis in de publieke ruimte. Mannen plasten natuurlijk ook hier en daar tegen bomen en muren, maar in het kader van een algemeen hygiëne - offensief dat snel na de tweede cholera epidemie (1849) op gang kwam, werd daar tegen ingegaan. De Stad bekostigde en onderhield voortaan publieke urinoirs in open lucht. Die waren exclusief voor mannelijk plasgebruik en dat bleef zo tot het einde van de vorige eeuw. Pas omstreeks 1985 bracht het overweldigende succes van de Gentse Feesten (met bijhorende overlast) de problematische publieke toiletvoorzieningen in de media. Na enkele schuchtere pogingen kwam er in het eerste decennium van deze eeuw fors verbetering in de publieke faciliteiten met aandacht voor de behoeften van vrouwen en meteen ook voor de 'grote boodschap' van de mannen, hier en daar zelfs voor rolstoelgebruikers, baby's en tenslotte ook honden. Voor deze laatste brachten de hondentoiletten soelaas. Die werden al meteen na de introductie in 1998 een onverwacht succes. Hoewel het hier beschrevene enkel de Gentse situatie betreft en de twee keerpunten, de cholera epidemie en de Gentse Feesten, zelfs zeer sterk verbonden zijn met de geschiedenis van deze stad, kenden andere steden een analoge evolutie, mogen we aannemen.

Inleiding

We zagen het al in bijgaand artikel. De burens van de Minnemeers wensten in de jaren 1400 met de bouw van een gemeenschappelijk toilet aan de natuurlijke behoeften van iedereen tegemoet te komen: van *alle manieren van personen, mannen ende vrouwen also wel vremde als insetene*. De achterliggende reden was verre van altruïstisch: ze wilden hun gemeenschappelijke bleekweide schoonhouden. Maar toch: wat ze deden lijkt wel revolutionair. Voor de vrouwen in deze 21ste eeuw (derde millennium na Christus!) is de mogelijkheid om zich vrijelijk te ontlasten van de vaste en vloeibare overschotproducten van hun voedsel- en drankinname immers nog steeds geen evidentie in de steden en bebouwde kommen. De 19de-eeuwse stadsbewoners waren er in tijden van toenemende preutsheid, de beruchte Victoriaanse mentaliteit, slechter aan toe dan hun voorouders. In het taalgebruik blijft dat doorwerken. Het blijft vaag of omzwachteld, soms creatief. Wat te denken van, bijvoorbeeld, een Engelse Ladies Powdering Room?

Naar mesthopen, ooit alomtegenwoordig in de stad zoals beschreven in bijgaand artikel, moesten de 19de-eeuwse stedelingen niet gaan zoeken. Die waren uit het stadsbeeld verdwenen. In de publieke ruimte was er voor hen minder comfort, zeg maar minder gemak dan voor de middeleeuwen. Het 'gemak' of 'aysement', een veelbetekenende term!

Het zou nog even duren vooraleer er publieke urinoirs (voor mannen) geïnstalleerd werden op stadskosten en het zou nog langer duren alvorens er faciliteiten kwamen voor vrouwen en trouwens ook voor mannen met een 'grote boodschap'. Een experimenteel onding als de 'plastuit' voor vrouwen kende geen succes. Pas in de allerlaatste jaren is in de situatie van speciaal de vrouwen echt verbetering gekomen. Hoe dat tot stand kwam, wordt in deze tweede bijdrage beschreven aan de hand van de situatie in de stad Gent als casus.

Na de cholera-epidemie van 1849: eerste maatregelen

Pas met de vreselijke cholera epidemie van 1849, met officieel 4811 gevallen en 2224 doden in Gent, schoten de geesten wakker¹. Nog datzelfde jaar werd in de gemeenteraad van 5 december een uitgebreid commissierapport over de hygiëne in de stad besproken waarin onder andere geklaagd wordt over *les urines dont les passants souillent journellement les trottoirs et le bas des édifices publics ou particuliers* (de urine waarmee de passanten dagelijks voetpaden en onderkanten van publieke en privé gebouwen bevuilden). Dat was beslist onwelriekend maar stelde eigenlijk geen gezondheidsprobleem². Toch waren de eerste stedelijke toiletinitiatieven ingegeven door de zorg om

de volksgezondheid, om wat de openbare hygiëne genoemd werd. De overheid moest er zich mee bemoeien. De gezondheid van iedereen, zelfs het voortbestaan van de bevolking, kwam immers in het gedrang. Al zouden de toen voorgestelde maatregelen de door fecaal verontreinigd drinkwater overgedragen cholera niet verhelpen (wat men toen nog niet wist), er was een mentaliteitsomslag tot stand gekomen, product van de toenemende medicalisering van de maatschappij³. Voortaan zou het stedelijk bestuur niet enkel reglementeren, het zou ook faciliteiten tot stand brengen... en bekostigen.

De eerste concrete maatregel gold, zeer begrijpelijk voor een stad als Gent, de door de ziekte zwaar getroffen arme beluikbewoners. In 1850 (2 augustus) werd een veelomvattend beluikenreglement in de gemeenteraad aangenomen met verplichting tot de bouw van urinoirs en latrines (zie afb. Sasseblindeken in bijgaand artikel over middeleeuwse toiletten). Dat waren wel nog geen publieke toiletten - de eigenaars moesten ze trouwens bekostigen - maar in de gemeenteraad van 4 januari 1851 deelde schepen De Pauw mee dat rekening houdend met de beschikbare kredieten publieke urinoirs geplaatst zullen worden⁴. Daarmee zou het voorzienige stadsbestuur meteen ook verlichting brengen voor de 'kleine commissie', die van de mannen wel te verstaan.

Wanneer dat realiteit werd, weten we niet. Vermoedelijk gebeurde dat nog niet meteen. Pas in 1874 verscheen een reglementering die verbood *op de openbare weg te wateren uitgenomen in de pisbakken die er zich op bevinden*. Een tweede artikel verplichtte de koffiehuishouders, herbergiers en dranksluizers *ten hunnen huize pisbakken te hebben en deze in volkomen reinheid te houden ten dienste der personen die hunne huizen bezoeken*⁵. Eigenaardig genoeg werd pas vanaf 2005 naast wild plassen ook 'wildontlasten' verboden. Een dergelijk amendement van het college op het stedelijk reglement werd toen, volgens een krantenberichtje daarover, 'met hilariteit' goedgekeurd in de gemeenteraad⁶.

In andere steden verliep dat enigszins anders. Zo telde Brugge al vóór 1849 dertig openbare urinoirs, maar dat was uitzonderlijk. Lamarcq schetst in zijn 'Het Latrinaire Gebeuren' de soms erg verschillende toestanden in Belgische en Europese steden en hij komt tot de conclusie dat de publieke urinoirs na 1850 fel in aantal toenamen tot aan de eerste wereldoorlog met een piek omstreeks 1900. Nadien verminderden ze weer in aantallen, samen met de zorg die er aan besteed werd. Hoofdmotief was bekommernis om de hygiëne⁷. Van ook door vrouwen of voor defecatie bruikbare voorzieningen was niet of nauwelijks sprake.

Vrouwen horen niet thuis in de publieke ruimte

Over de 'grote boodschap' werd nog steeds in alle talen gezwegen. Het was alsof die niet bestond. Maar ook om te plassen moesten de mannen op veel plaatsen noodgedwongen op café, met alle gevolgen van dien (je moet toch ook iets drinken...) De vrouwen bleven buiten beeld. De volkswomen uit de citeetjes maalden er niet om. Die namen op straat plaats boven de 'grebbe' of de rioolrichel, tilden hun wijde rokken min of meer op en lieten de natuur zijn (haar?) vrije loop. Dat was toch iets wat enkel het soms nogal speciale volkje uit de citeetjes aandurfde. Nadat een dergelijke familie vanuit een Gents be-
luik in de jaren 1950 naar het West- Vlaamse dorp Pittem verhuisde, veroorzaakte een inwonend oud meetje enige beroering omdat ze zo te werk ging in de deftige Statiestraat, zo maar ongegeneerd en bij klaarlichte dag⁸.

Geen denken aan dat dames en juffrouwen zoiets zouden doen. En ze mochten ook niet zomaar een herberg binnenstappen zonder in opspraak te komen. Els De Vos en drie vrouwelijke medeauteurs schetsen aan de hand van de beschikbare literatuur de achterliggende redenen in een breed maatschappelijk kader als volgt: staat, politiek, macht, recht, wetenschap, sport en cultuur in het algemeen, de hele openbare sfeer werd beschouwd als een mannenwereld. De vrouwen werden geassocieerd met hard en huis. Ze hoorden niet thuis in de publieke ruimte, ook niet in de West - Europese. Vandaar ook de notie 'publieke vrouw', synoniem van prostituee. Die opvatting werkt onbewust nog steeds door ook bij de stedse autochtonen die menen daaraan al lang voorbij te zijn⁹.

Gentse Feesten als katalysator, met de jaren 1984 – 1986 als keerpunt

Dat de publieke ontlastingsnood in de actualiteit kwam was vooral te danken aan de Gentse Feesten, waar de eerste mobiele toiletten meteen te kampen hadden met lange, vrijwel exclusief vrouwelijke wachtrijen. Telkens opnieuw kwam dat uitgebreid in de media. *Wie drinkt moet ook plassen* zo werd het paginabreed uitgesmeerd in de krant: *Een onfris verhaal. Sint-Jacobs zal weer dagenlang stinken omdat mensen vaten zijn die met enige vertraging communicerend werken* (fysiologisch onjuist... maar kom). *Wat er van boven te veel ingegoten wordt moet er na verloop van tijd van onderen weer uit en dat schept problemen die zo oud zijn als de Feesten zelf. En het is op voorhand zeker: ook dit jaar loopt het weer uit de hand, of zeg maar uit de blaas.*¹⁰

In 1985 ontwierp creatieveling Paul De Braeckeleer met de VZW De Muur speciaal voor de Feesten de Pistron. Dat was een urinoir in de vorm van een reusachtige fruitpers, door de ribbels ingedeeld in vakjes die plaats boden

aan telkens één pisser en er bovenop een even grote ronddraaiende halve citroen. Binnenin zat een vernuftig sproeimechanisme gemaakt van een oude wasmachine dat de boel proper en welriekend hield. Maar eens te meer werden alleen de mannen bediend. We laten de maker aan het woord:

Ik heb trouwens toen ook de vrouwenbeweging tegen mij gehad. Omdat de Pistron enkel voor mannen was. Wij hebben ons toen verkleed als toreador en hielden een rood doek voor de vrouwen die zich installeerden. Toen ze neer gingen zitten, riepen we dan natuurlijk Olé! en trokken het doek weg. Dat heeft dus niet lang geduurd.

Afb. 1. Afsluitbaar toilet aan de Heuvelpoort. Krantenfoto en bericht uit 1986 (De Gentenaar – Het Nieuwsblad).

Maar toch, de situatie begon te veranderen. De jaren 1984-1986 vormden een keerpunt. In 1986 werd het aanbod verrijkt met een relatief goedkope nieuwheid die vanuit Frankrijk was overgewaaid: twee piepkleine afsluitbare, kotjes, ovaal van vorm met zelfreinigend toilet, een aan de Heuvelpoort, een aan de Dampoort. Onder een foto (afb. 1) en de titel 'Eindelijk ook voor dames' ving de krantentekst aan met (we citeren) *De mannen doen het al van oudsher tegen bomen en palen, en toch zijn ook de meeste openbare toiletten alleen voor hen bestemd. Typisch voor een mannenmaatschappij*¹. Je moest er 5, later 10 frank instoppen. Initiatiefnemer en eigenaar van deze 'sanisettes' was de MIGV, voorloper van De Lijn. Ze waren in de eerste plaats bedoeld voor haar chauffeurs. Ondanks de eigentijdse vormgeving werd dit

(volgens de krant) ‘wonder van spitstechnologie’ uiteindelijk geen succes. In 1999 waren in Gent nog altijd maar drie van die gestileerde ovale dozen te zien. Die aan de Heuvelpoort en Begijnhoflaan haalden gemiddeld slechts zeventig bezoekers per maand, aan de Dampoort amper een honderdtal¹². Midas Dekkers legt uit waarom: de nood aan geborgenheid (thigmofilie) komt in conflict met de vrees voor opsluiting (claustrofobie)¹³.

Een overzicht van de toestand in 1988

In een zeer informatief artikel van Ann Vangeem uit 1988 in het advertentieblaadje *Gazet van Gent* vinden we de toestand van zo’n 25 jaar geleden beeldend beschreven¹⁴. Jarenlang was er in Gent slecht één enkel stedelijk semi-openbaar toilet geschikt voor vrouwen en voor grote mannenboodschappen. Dat was gevestigd onder de Lakenhalle naast de zogezegde Raads-kelder. Daar was een toilet, oorspronkelijk ten behoeve van een daarin gevestigd restaurant, na het verdwijnen ervan omgevormd tot openbaar toiletten. Niet toevallig daar: deze stadseigendom uitgebaat door particulieren was in het bijzonder voor de toeristen bedoeld die met heelder busladingen in het centrum arriveerden. Dat functioneerde naar behoren tot het in 2013 toen het vervangen werd door glimmend nieuwe accommodatie bij de Stadshal aan het Gouden Leeuwpleintje.

17

En voor de rest waren er schijnbaar enkel de mannenurinoirs. De (gelegenheids-?)journaliste stelde een Top Tien op: voor de heidenen; tegen de Sint-Pieterskerk; voor de muziek liefhebbers: op de Kuiperskaai; voor de wispelturigen bij de NTG (niet minder dan zeven porseleinen bakbeesten naast elkaar); voor de toeristen: onder de Sint-Michielsbrug (met zicht op de monumentale torenrij... of op de schoentippen, naar keuze); voor de hongerige: de Oude Beestenmarkt (achter een frietkot: met wat timing kan je de wachttijd inkorten); voor de slimmerds: in het station Dampoort (heel proper en toch gratis, zonder WC madam) en voor de groene jongens: in het Zuidpark aan de Callierlaan (nauwelijks te vinden tussen fraai groen). Voor de groene jongens... jongens? Jawel, het waren allemaal klassieke pissijnen. Met de publieke urinoirs kwam men nog maar aan het ene deel van de behoeften tegemoet en dan nog enkel die van de mannelijke helft van de bevolking.

Op weg naar verbetering (1986 – 2004)

Een volgende episode werd ook weer in gang getrokken door creatievelingen van artistieke snit. We kunnen hun verhaal in de kranten volgen. Nadat in 1991 academiëstudenten betrappt werden op het beschilderen van het urinoir

aan de Kuiperskaai, gooide men het op een akkoordje. Ze moesten de oorspronkelijke lelijke grauwgrijze toestand niet herstellen, wel integendeel: ze mochten samen met collega's ook andere dergelijke bouwsels beschilderen. Die zouden daarmee minder te lijden hebben onder afschuwelijke wilde graffiti, zo hoopte men¹⁵. Dat lukte slechts gedeeltelijk, maar de urinoirs klommen toch een graadje hoger in de waarderingsschaal van de goegemeente.

In 1999 konden de mannelijke Gentenaars en hun bezoekers nog steeds slechts over een 30 tot 40, soms fraai beschilderde urinoirs in open lucht beschikken. In 2001 stelde de bevoegde schepen verbetering in het vooruitzicht. Naast de toen 42 bestaande openbare toiletten zouden er een dertigtal nieuwe bijkomen. Belangrijk was dat men bij geplande nieuwe bouwwerken op geschikte plaatsen, bij restauraties zoals die van het Vleeshuis en bij aanleg van pleinen en parkings stelselmatig degelijke toiletgelegenheid zou voorzien. Op sommige hoog-risicoplekken zoals in de Belgradostraat werden anti-wildplas constructies aangebracht: schuine platen sturen de stralen terug naar afzender¹⁶.

'Plassen met klasse' (2004): van lang verzwegen tot in de publiciteit

18

Eigenlijk waren er aldoor nog wel meer gelegenheden, maar je moest ze kennen. Je moest er op gewezen worden. Het lijkt er op dat de toiletplekken uit de publiciteit gehouden werden.

Ze werden verzwegen! Allemaal samen hadden vooral de afsluitbare WC's nog steeds weinig succes. België had geen straattoiletcultuur, zo heette het¹⁷. De remedie lag nochtans voor de hand: er moet voldoende communicatie zijn als je zo'n initiatieven neemt. De openbare toiletmogelijkheden waren amper gekend¹⁸. Misplaatste pudeur hield ze uit de publiciteit.

Vooraf aan dat laatste kwam in 2003 -2005 verandering, getuige het hierbij afgebeelde foldertje 'Plassen met klasse' uit die jaren. Dit fraai, piepklein drukwerkje (afb. 2 en 3) lijst meer dan 100 plaspunten op, van A (Administratief Centrum) tot Z (zwembaden)¹⁹. De meeste van die gelegenheden zijn toiletten in openbare gebouwen. Die waren en zijn er nog altijd sowieso. Zonder extra kosten konden ze toegankelijk gemaakt worden voor de passanten. Nadeel natuurlijk is dat je er enkel terecht kan met je al dan niet dringende boodschap tijdens de openingsuren.

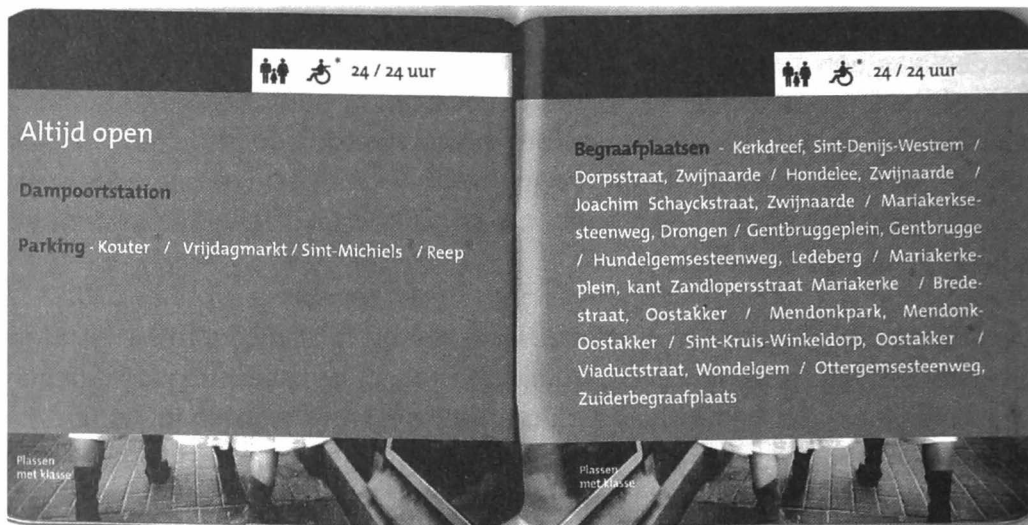
Maar wat zien we in dat zelfde foldertje? De toiletten van het Dampoortstation en van de parkeergarages zijn 24 uur op 24 open en... vooral die van (bijna) alle begraafplaatsen: een lange lijst van permanent open en voor ie-

dereen toegankelijke toiletten. Blijkbaar zijn die toiletten op kerkhoven onderdeel van een vaste traditie. Je hebt ze hier en daar ook in de plattelandsdorpen, zelfs in deze waar je nog een echt kerkhof hebt: een begraafplaats rond de kerk. Zo bv. in Zaffelare. In dorp en stad werden de grote porseleinen of arduinen pisbakken in de 19de eeuw trouwens niet zelden tegen kerkmuren geplaatst (afb. 4). Blijkbaar hadden vooral (mannelijke) kerkgangers nood aan dergelijke commoditeiten.

De titel van het foldertje was ook de naam van het project waarmee de Stad Gent in 2004 de prijs van een wedstrijd 'Thuis in de stad' van de Vlaamse overheid won²⁰. Die geldprijs zou meteen geïnvesteerd worden in nieuwe installaties. Een opsteker, al vertegenwoordigde het bedrag slechts ongeveer een tiende van wat de Stad in die tijd aan publiek sanitair uitgaf. Er kwamen nieuwe fris ogende constructies uit inox, aluminium, kunststof en glas in opvallende locaties met zonnepaneeltje, efficiënte geurafsnijding en goed onderhoud (afb. 4).

Afb. 2. Stedelijke mini – brochure 'Plassen met klasse' (ongedateerd, vermoedelijk 1985).

Afb. 3. Lijst met voor iedereen toegankelijke, permanent open gelegenheden ca. 1985 in de brochure 'Plassen met Klasse' (zie afb. 2). Vooral een lange reeks begraafplaatsen!

Op stadsplanborden worden ze goed zichtbaar gemaakt met pictogrammen in verschillende kleuren²¹. Paars betekent zeven dagen op zeven open! En uiteraard vind je ze ook via het internet. En klap op de vuurpijl: de Stad begon er publiciteit mee te maken. Het foldertje citeert fier uit de krant De Standaard (2005): *Gent is de plasvriendelijkste stad*.

En nog altijd de vrouw... laat haar zitten!

Het bleef een mannenzaak. Pas aan het begin van deze eeuw zou daar verandering in komen. Filosoof Koen Raes schreef in 2002 een artikel getiteld 'Over de discriminatie van de vrouwelijke plas'²². Publieksacties werden in gang getrokken. Nadat de aandacht al eerder getrokken werd op de abominabele situatie op gebied van publieke toiletten voor vrouwen in de courante dagelijkse praktijk en tijdens de Gentse Feesten (vanaf 2006) in het bijzonder, richtte de vzw Plasactie met als voorvechtster en boegbeeld Baharak Bashar Fatemeh in 2007 de aandacht ook op de horecazaken (afb. 5). Die waren volgens het hoger geciteerde gemeentelijk reglement uit 1874 nog steeds verplicht te voorzien in urinoirs voor iedereen die er wilde gebruik van maken. Nu werden ze aangemoedigd het 'vrouwelijk' aandeel van hun voorzieningen, nog steeds slechts één derde van het totaal, uit te breiden²³.

Afb. 4. Drongensesteenweg (foto 2014). Modern urinoir aan de Sint-Jan-Baptistkerk. In de kerkmuur zijn nog de sporen te zien van de oude weggebroken pisbakken. Die werden wel meer tegen kerkmuren geplaatst. Blijkbaar hadden (mannelijke) kerkgangers daar nood aan. Bemerkt het zonnepaneeltje bovenaan.

En opnieuw waren de Gentse Feesten daar. In 2011 daagde Baharak Bashar de Stad voor de rechter omdat er 200 gratis mannentoiletten waren tegen slechts 16 voor vrouwen (afb. 6) ²⁴. Aan zin voor initiatief en inventiviteit ontbrak het niet. Er was de 'wereldtoilettag' (in samenwerking met de vereniging Urobelt die de belangen van mensen met urologische problemen behandelt) en slogans zoals 'Leg mijn blaas het zwijgen niet op!' en 'Laat haar zitten'.

Eerlijkheidshalve moet hieraan toegevoegd worden dat installatie en onderhoud van permanent toegankelijke overdekte inrichtingen met afsluitbare toiletzittingen (M of V of M / V) geen eenvoudige en goedkope zaak is. Dergelijke gelegenheden zijn gevoelig voor bevuiling en schade: kots van ladderzatte gebruikers, aanwezigheid van versufte clochards...

De vrouwelijke behoeften waren overigens aldoor niet het enige pijnpunt. Op werven en in werkplaatsen moesten er voldoende toiletten zijn: 1 per 25 mannen; 1 per 15 vrouwen, proper bovendien. Vakbondsinitiatieven waren nodig om daarin te voorzien²⁵. De blauwe metalen toilethokjes op bouwwer-

LAAT HAAR ZITTEN

Afb. 5. Laat haar zitten. Actie om in horecazaken ook vrouwentoiletten te voorzien (Stadsmagazine Gent, 2011).

ven en bij straatwerken, Dixie en andere, zijn ons intussen vertrouwd.

Waf! Waf! Waf!

En dan waren en zijn er nog altijd onze keffende of blaffende viervoetige huisgenoten die ons op ergerlijke wijze vertrouwd maakten, niet enkel met het Hollandse woord 'drol', meestal te gebruiken in de meervoudsvorm 'drollen', maar ook met de Hollandse betekenis van het woord 'poep'. Ook honden en hondjes zijn legitieme gebruikers van de openbare ruimte, maar ze kunnen ons daarin heel wat overlast bezorgen²⁶. Hondenpoep op de stoep was jarenlang een van de grootste ergernissen voor de Gentse bevolking. Een overheidsenquête reveleerde dat dit probleem door de mensen als meer prangend ervaren werd dan verkeersagressie, diefstal of geweld. Kleine oorzaken, grote gevolgen. 'Poep op de stoep, haat in de straat' titelde een krant. Vandaar ook dat volgens het politiereglement van 1998 enkel hondenpoep niet op straat mag. Van andere huisdieren rept het niet.

Ludieke acties zoals de drollen tooien met kaasvlaggetjes haalden weinig of niets uit. Idem dito voor allerhande folders en affiches. Een gemotoriseerde drollenzuiger kon enkel het ergste verhelpen. Men wilde honden in winkelwandelstraten verbieden, maar geen beest dat er aan denkt zijn kak op te

Plasactie daagt Stad Gent voor rechter

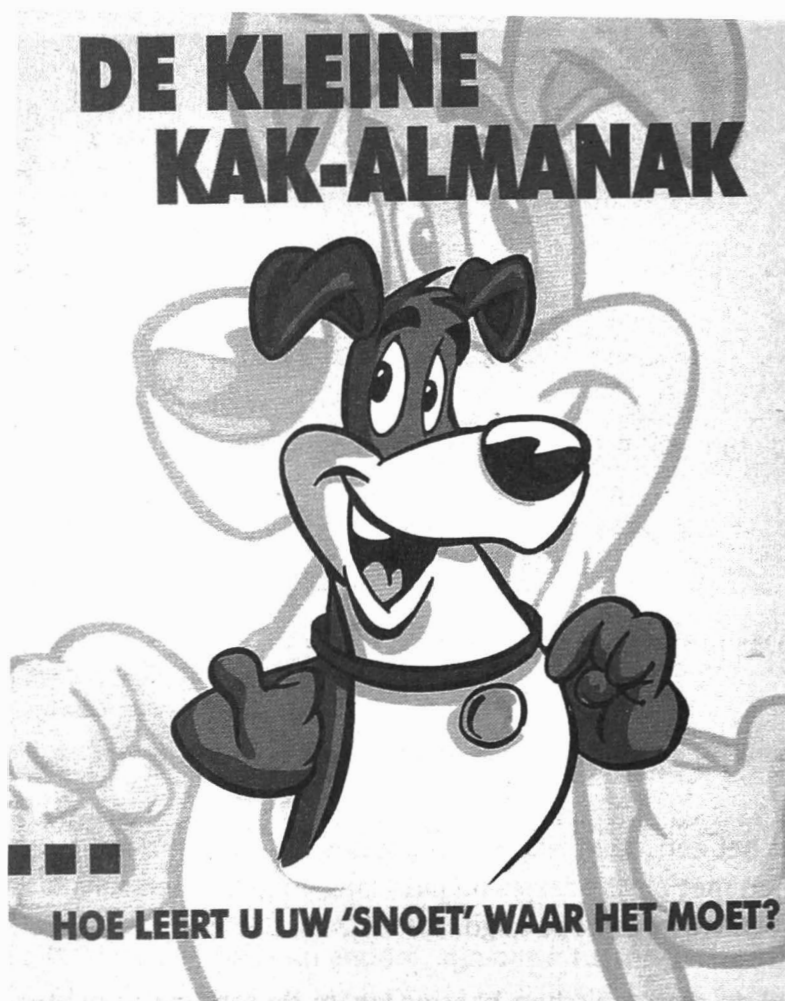
Afb. 6. Bashar Baharak windt er geen doekjes om ... (Gentse Feesten 2011, Het Nieuwsblad).

houden als het een agent ziet. En de baasjes, tja... al werd het gebod de boel op te ruimen met plastic zakjes na jarenlang volgehouden sensibilisering uiteindelijk toch vrij goed opgevolgd.

Voor zowel de dieren als hun baasjes kwam de redding er echter vooral in de vorm van speciale hondentoiletten, naar Nederlands voorbeeld (afb. 7 en 8). Die werden een onverhoopt succes. De beestjes trekken er desnoods hun bazen naar toe: 'Snoet weet waar het moet' was de slogan. Eigenlijk moet dat zijn 'Snoet ruikt waar het moet'. Honden, van groot tot klein alle afstammelingen van de in roedels levende wolven, doen nu eenmaal niets liever dan plaatsen opzoeken waar een soortgenoot iets geurigs achterliet. Daar willen zij dat ook doen en waar er meerdere iets nalieten, daar willen ze nog het allerliefst naar toe. Een belangrijk stuk van hun onderlinge communicatie is gebaseerd op hun fantastisch ontwikkeld reukvermogen.

Er was al in 1975 sprake van hondentoiletten maar het duurde nog tot 1998 - 1999 voor die er werkelijk kwamen. De Rabotbuurt gevolgd door de Bloemekeswijk en de Brugse Poort kregen toen achttien met paaltjes omheinde perkjes, gevuld met gemalen dolomietsteen en voorzien van een toepasselijk bord. Dit weinig spectaculair initiatief deed heel wat om de levenskwaliteit

in de stad te verhogen. 'Voor de start van het project telden we 24000 drollen op straat, zes jaar later nog slechts 900', zo wist de verantwoordelijke ambtenaar in 2005 te vertellen. Ook als die cijfers met een korreltje zout te

Afb. 7. Stedelijke brochure (ongedateerd).

nemen zijn, geven ze toch de grootte - orde aan. De Stad kreeg er zeer terecht de internationale 'Pets in cities award 2001'voor. Het aantal toiletten werd uitgebreid tot ongeveer 150. Heel belangrijk voor het succes van het systeem is het onderhoud, zes dagen op zeven. De zeer verdienstelijke mensen die dat doen hebben er behoorlijk wat werk mee. In 2005 ruimden ze al meer dan 1000 drollen per dag op. De 12.000 honden die Gent naar schatting toen telde, produceren jaarlijks zo'n 20.000 kg poep.

Slot

De meeste openbare toiletten zijn anno 2014 nog altijd plaspunten voor mannen. Maar de stedelijke website beroemt zich er op dat er nu meer dan honderd toiletten ook toegankelijk voor vrouw en kind zijn over het hele Gentse grondgebied samen. Daar moet je wel een hele serie openbare gebouwen bijnemen die vanzelfsprekend enkel tijdens de openingsuren toegankelijk zijn.

Bronnen en literatuur

Naast de in voetnoten aangehaalde werken, de knipsel- en documentatieverzameling over openbare toiletten in het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof Sint-Amandsberg, Vliegende Bladen Gent, afd. Bebouwing - In het straatbeeld. Over honden: ibidem in de afd. Milieu, Plant, Dier – Honden.

Noten

- 1) Samengevat bij Steels, M., Gent in 1849, het jaar van de cholera. In *Ghendtsche Tydinghen*, 1956, jg. 5, p. 102-115.
- 2) Bezoedeling van drinkwater door feces lag aan de basis van de cholera-epidemieën. De oplossing kwam er door de aanvoer van gecontroleerd drinkwater en de aanleg van een goed beheerd net van drinkwaterleidingen (Devriese, L., Waterlopen medisch – bacteriologisch bekeken. In: *Ghendtsche Tydinghen*, 2013, jg. 42, p. 211-221).
- 3) Velle, K., *De nieuwe biechtvaders. Sociale geschiedenis van de arts in België*, Leuven, 1991.
- 4) *Gemeentebld Stad Gent*, 1851.
- 5) 'Reglement op de pisbakken' van 13 januari 1874 (Dryoel, K., Ville de Gand. *Reglements de police avec le texte Flamand*, Gent, 1883, p. 145).
- 6) VDS. Naast wildplassen ook wildontlasten verboden. In: *Het Laatste Nieuws*, 29 sept. 2005.
- 7) Lamarcq, D., *Het Latrinaire Gebeuren*, Gent, 1993, p. 221-257.
- 8) Door de auteur niet zelf meegemaakt, wel meermaals gehoord in zijn geboortedorp.
- 9) De Vos, E., Claeys, L., Bashar, B., Brantegem, K., Laat haar zitten! Plasgebruiken van vrouwen binnen en buiten de stad. In: *Ruimte en Planning*, 2007 nr. 1, p 10 -28.
- 10) De Buck, W., Wie drinkt moet ook plassen. In: *De Gentenaar*, 18 juli 1985; Van Keymeulen, K., De piston, een uniek urinoir, ibidem; webpagina De Braeckeleer. te vinden via Pistron.
- 11) Eindelijk ook voor dames. In: *De Gentenaar*, 17 nov. 1986.
- 12) Vanacker, D., Waar zelfs de koning te voet gaat. In: *De Gentenaar Magazine*, 12 maart 1999. (13) Lamarcq, D., 1993, p. 138 en 145-146; Dekkers, M., *De kleine verlossing of de lust van het ontlasten*, Amsterdam, 2014, p. 63-64.
- 13) De 'Gentse openbare toiletten', met een interview van de stadsambtenaar Somerling. In: *Gazet van Gent*, 6 april 1988.
- 14) Anon. 'Ze deden een plas, maar het blijft niet zoals het was' In: *De Gentenaar* 10 okt. 2001.
- 15) 'Gezeik terug naar afzender. In: *Het Laatste Nieuws*, 14 juli 2002.
- 16) Vanacker, D., 1999.
- 17) Verstraete, J., Een gemak in de stad. In: *Stadsmagazine Gent*, februari 2005.
- 18) Ongedateerd. vermoedelijk 1985. Anno 2014 kan je het nog steeds uit het internet opvissen. (20) BCW, 'Plassen met klasse' levert Gent 25.000 euro op. In: *Het Laatste Nieuws*, 3 dec. 2004. (21) De aanzet voor betere signalisatie werd in 2003 gegeven (TOD, Stad wijst weg naar wc. In: *De Gentenaar*, 9 okt. 2003).
- 19) BCW, 'Plassen met klasse' levert Gent 25.000 euro op. In: *Het Laatste Nieuws*, 3 dec. 2004.
- 20) De aanzet voor betere signalisatie werd in 2003 gegeven (TOD, Stad wijst weg naar wc. In: *De Gentenaar*, 9 okt. 2003).
- 21) Raes, K., Wateren zonder grenzen. Over de discriminatie van de vrouwelijke plas. In: *De Morgen*, 12 aug. 2002.
- 22) Stad zet vrouwen op de urinoirs. In: *De Gentenaar*, 12 april 2007; Gent probeert dames-toiletten in de hele stad open te zetten. In: *De Morgen*, 20 nov. 2007.
- 23) Plasactie daagt Stad Gent voor rechter. In: *Het Nieuwsblad*, 14 juli 2011.
- 24) Iedereen de pot op? In: *Visie*, 30 jan. 2009.

- 25) Chronologisch geordend: Watersportbaan wil bruine zones. In: *De Gentenaar* 3 juli 1975; STG, Komitee tegen drollen op straat slaat toe: 't is proper!. In: *De Gentenaar* 1 april 1994; Brommers met stofzuigers ruimen hondenpoep op. In: *Het Volk*, 24 april 1996; MDT / WCW, Recolettenlei wordt 'boulevard Kaka'. In: *Het Volk*, 14 april 1997; Roeland, S., Met de hond rondlopen is ook de drol opkuisen. In: *Het Laatste Nieuws*, 23 jan. 1998; Van Keymeulen, K., Hondenpoep moet van de straat. In: *De Gentenaar* 27 feb., 1998; Pieters, R., Alleen hondenpoep mag niet op straat. In: *De Gentenaar*, 25 sept. 1998; De Vos, A., Poep op de stoep, haat in de straat. In: *De Gentenaar Magazine*, 16 okt. 1998; Van de Velde, W., Gent strijdt tegen hondenpoep. In: *De Streekkrant Gent*, 4 maart 1999; DS, Hondentoiletten Bloemekenswijk geopend. In: *Het Volk*, 26 juni 1999; Naudts, K., Waf! Waf! Waf! Burgemeester Beke en schepen Decaluwe blaffen hondentoilet Machariuswijk in. In: *Het Nieuwsblad*, 17 dec. 2001; De Cocker, N., Geen geld voor nieuwe hondentoiletten. In: *De Gentenaar*, 21 maart 2005; In Gent wordt de hondenpoep geteld. In: *De Morgen*, 6 okt. 2006. Daarnaast ook de stedelijke brochures: *Leidraad voor hondenbezitters; Wegwijs naar de hondentoiletten in Gent; Kleine Kak- Almanak; Vindt jouw hond ook de weg naar het hondentoilet in de buurt???*

GENTSCHE PISEIENENDRAGERS

*Ongedateerde tekst met vereenvoudigde muzieknotering
bewaard in de bibliotheek van de KBOV, Kraanlei 65, 9000 Gent*

1.
Wat komen ze ons nu weeral te plagen
'k Heb da' gezien op een plakkaat
Nu kunnen ze nie' meer verdragen
Da' m'ons ontlasten langs de straat
En heb'de van ze leven
Alzoo al en spel gezien
En zou'daar nie' van beven
Nu komen z'ons 't pissen verbien

Refrein

28

Wel jongens God wat droevig lot
Nu mogen we nie' meer pissen
Terwijl ik zoek naar eenen hoek
Loopt 't water al uit min broek

2.
Zou'e die mannen nu nie' verwenschen
Is dat nu niet een vies gedacht
Niet alleene voor mannenmenschen
Maar ook voor 't vrouwelijk geslacht
Want komt er een boerinne
Die geern een kasken doet
Ze gaat daar maar beginne
'k sla haar in de boet

3.
Maar ze mij niet langer meer plagen
Als er geen vertrekken en staan
'k Zal mijn waterpot meêdragen
Als ik moe naar den winkel gaan
En komt er mij iemand tegen
Die roep och heer, och God

'k sta hier wel zoo verlegen
'k zeg pist in mijnen pot.

4.

Ja ik zal maken te profiteeren
Ma mijnen waterpot langs de straat
d'herbergiers wa concurreeren
Ja al waren ze nog zoo kwaad
'k Zal loopen voor mijn baantje
Rond g'heel de stad van Gent
En roepen in ieder straatje
Hier pist men voor ne cent.

Gentsche Liscienendragers.

The image shows a handwritten musical score on aged paper. At the top, the title "Gentsche Liscienendragers." is written in a decorative, cursive font. Below the title, there are two staves of music. The first staff has a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The second staff has a bass clef. The music is written in a simplified notation style, with notes and rests connected by lines. There are several annotations in the score, including "Tusschenpot" with an arrow pointing to a specific measure, "rang" with an arrow pointing to another, and "Einde Kansplet" near the end. A circular stamp with the number "90" is visible on the left side. The lyrics are written in Dutch and are placed between the staves. The score ends with a double bar line and some final notes.

1 2 3 4 5 6 7 1 2 3 4

Tusschenpot

rang

Einde Kansplet

(Einde)

(bis)

Refrain

*Ja ik zal maken te profiteeren
Ma mijnen waterpot langs de straat*

*d'herbergiers wa' concurreeren
Ja al waren ze nog zoo kwaad
'k Zal loopen voor mijn baantje
Rond g'heel de stad van Gent
En roepen in ieder straatje
Hier pist men voor ne cent.*

DETOXEN - ONTGIFTEN EN PURGEREN BEKEKEN VANUIT HISTORISCH PERSPECTIEF

L. Devriese

Samenvatting

Recente trends in de gezondheidsmode spelen in op de eeuwenoude leer dat onreinheden opgenomen door het lichaam een ernstige bedreiging vormen voor wie fit wil blijven in lichaam en geest. Het lichaam moest gezuiverd worden. Tot ver in de jaren 1800 waren aderlaten en lavementen (klysmas) zetten (klisteren) favoriete behandelingen daarvoor. De darm purgeren werd aanzien als een middel om ook uit het lichaam schadelijke (giftige) stoffen te verdrijven. Dit werd aangevuld met 'bloedzuiverende' diëten en orale medicaties die hetzelfde beoogden. De actueel en vogue zijnde opvolger daarvan, 'ontgiften' of 'detoxen' met behulp van drankjes is gelukkig onschadelijk. Datzelfde kan niet gezegd worden van sommige oudere praktijken en van nieuwe trends in 'darmreiniging' zoals colonhydrotherapie (dikke darmspoeling) en 'ontslakking' die vlakaf als medische dwalingen moeten worden bestempeld.

30

Inleiding

'Detoxen' kent in de jongste jaren een ongehoord succes. Tallozen ondervonden een naar eigen oordeel weldoend effect van een 'ontgiftingskuur'. Voor wie het wil geloven kan het gewoon op een terrasje door het nuttigen van een fraai gepresenteerd, niet onaardig smakend en in het beste geval ook niet al te veel kostend detoxdrankje. Actueel wordt dit ontgiftingsthema in talloze gedrukte publicaties en internetteksten betokkeld. Sommigen gaan er erg ver in. Wat te denken van een boektitel als 'Alles over vasten. Detox. Reinigen tot in je kern' (van Waning, 2012)? Anderen nemen het gemakkelijker op: 'Het supersnelle detox dieet. In één dag ontgiften en afvallen' (Gittleman, 2003). Nog anderen (of dikwijls dezelfde) zoeken het in geneeskrachtig water, bij-